

RUSKÁ POVIEDKA, ŽÁNER VČERA A DNES

Najsôr by sa azda dalo začať i takto: poviedky má každý rád. Na otázku, prečo je to tak, by sa našlo viac názorov, ale jedno zdôvodnenie by sa najsôr opakovalo častejšie: z nej sa bez rozličných podmienok, odďal'ovanie a súvislostí dozvieme, kde ste, kedy ste tam, ale i to, ako ste sa tam „ocitli“, no predovšetkým, s kým ste tam. Príslovkové priestorové vymedzenie „tam“ by teda v sebe obsiahlo čas, priestor, kontext a upresnilo by aj autorský subjekt.

Poviedka si uchováva svoj žáner, nepotrebuje s ním experimentovať, meniť ho násilným spôsobom v mene nejakého –izmu, teda pre nejakú alebo čímisi motivovanú inováciu samu. Poviedka si vymedzuje svoju tradičnosť i modernosť, ak sa to vôbec stáva pre ňu určujúce, najsôr témou, štylistikou, spôsobom narácie a budovaním i funkciou pointy. Poviedky nesú v sebe nezameniteľný emblém kultúrnej misie, lenže tú im predurčuje, spoločensvo a jeho národná literatúra, teda všetky danosti i zvláštnosti etnika, ktoré vo svojich humanizačných dejinách absorbovalo, a tak vytvorilo svoj autentický národný a kultúrny charakter. Azda i preto sa už spomínala schopnosť poviedky koncentrovať do žánrového, nazeraacieho a estetického celku čas, priestor a kontext. Pre poviedku a jej autora platí sentencia, odvolávajúca sa na výnimku, ktorá potvrdzuje pravidlo. Poviedky číta azda každý rád pre ich dostredivosť, sústredenosť či až vážnosť, pre jedinečné zhodnocovanie pomeru deliteľosti epickéj témy s jej dramatickým i lyrickým prerývom, ktorý si osvojí rozprávač a ním aktualizovaná technika narácie. Poviedky sú prvotné tvorivé literárne „gnómy“, po ktorých v autorských dielňach spravidla nasledujú iné žánre, novely a romány alebo dráma, hoci možnosť ostáva viacero. Poviedky sú tematizované pravdy o jednotlivcovi, o dobe i o tom, čo bolo a prežilo sa, no i o tom, na čo treba, ba musí sa počkať a nebať sa toho, čo so sebou a v sebe nesie človek. A to žáner i narátor poviedky dokážu nielen svojím Ja zachytiť, ale aj v poznaní o „sebe“ vypovedať.

V slovanských literatúrach má poviedka svoju tradíciu a o ruskej sa dá povedať, že je prijímaná ako kultúrny mýtus práve pre jej „ruskosť“, zmes sentimentu a tragiky, naivného a osudo-

vého, filozofujúceho a mravného, nostalgického a hravého, pre prostotu, rozľahlosť, rurizmus i pre prvotnú zemitosť, pre dotyk mystického i mesiášskeho v človeku a jeho zložitej, bolestivej i krutej človečskosti.

Antológia je editorský „žáner“, dokáže to i ono, ale – nech vzniká z akejkoľvek príčiny, nech je za jej vznikom ktokoľvek – nakoniec ostáva všestranným textovým kaleidoskopom, a ten zas umožňuje čitateľovi vybrať si z jej ponuky podľa jeho predstáv, potrieb, vkusu atď.

Dvojica *Leonid Bolšuchin* a *Lucie Řehoříková* zostavili *Antologii ruských povídek (Antologie ruských povídek. Po výbuchu (úvodem) Leonid Bolšuchin*. Vydání první. Pro Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity vydalo nakladatelství Větrné mlýny. Literary guide. Brno 2007. 384 s. ISBN 978-80-86907-39-0), ktoré v úvodnom slove prvý zo zostavovateľov spojil obrazným „podloží“, naznačuje, že prišli „po výbuchu“, teda z prelomu osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia. Antológia pojedala, podľa koncepcie zostavovateľov, reprezentatívnu vzorku troch desiatok autorov, ktorí azda zastupujú nielen novú ruskú, generácie modernú poviedku, ale aj jej vrcholky žánrovej prítomnosti.

Už sa pripomenulo i to, že čitateľskou silou poviedky je jej téma, problém a rozprávač a pri týchto „komponentoch“ má zmysel sa pristaviť aj preto, že ruská poviedka 21. storočia, hoci je mladšia a isto aj „iná“, ved' si našla a vyrovnáva sa so svojimi témami po svojom, ostala ruskou v tom čírom kultúrnom zmysle, teda tak, ako ju storočia poznáme a máme radi pre jej zovretosť s prírodou a osudom, pre zadumanosť alebo aj nepochopiteľnú drsnosť.

Autor si pre svoju poviedku vyberá tému, nazvime to obrazne, zvnútra, toho zo svojho vnútra, kam sa dostáva – ako keby pod kožu – to, čo ho zasiahlo najviac a hoci tému variuje, ústredný mravný, emocionálny, nazerací prienik do javu život sa nemení v rozprávačskom a neotickom výraze pôvodného životného pocitu.

Akosi aktualizácie a z pohľadu čitateľa zapôsobí v *Antologii ruských povídek* tá s politickým kontextom (*Nina Gorlanovová, Vjačeslav Bukur: Až naprší a uschne*), s realiami ponižovanej občianskej skúsenosti, hoci je nostalgicky ironická, no znova voči svojmu literárnemu

a kultúrnemu kontextu „starej“ ruskej spoločnosti spred dvoch či jedného storočia akosi staroruská, len v novšom šate. Pociť čitateľskej istoty, ale v sviežom civilnom jazykovom výraze, sa premietla do poviedok so zvieracou postavou, najčastejšie psa a mačky, kde sa spravidla využíva účinný a efektne aktualizovaný pohľad smerujúci z ríše zvierat do „riše“ ľudí, lenže teraz je človek zranený zvnútra svojho ja a môže sa mu stať i taká nečakaná situácia, že reálne vníma ako absurditu a neskutočné povyšuje na svoje osudové poslanie (*Linor Goraliková: Život domácich mazlíčků, Jevgenij Griškovec: Pohřbívání anděla, Michail Butov: V lomu, Alexander Iličevskij: Vrabe, Papoušek na Oce, Igor Klech: Psi z polesic*). Svet zvierat sa zblížuje so svetom detí, lenže v týchto poviedkach svet detí sprevádzajú asociálne excesy, pocit osamelosti i otrávená dôvera voči inštitúcii rodiča. Tematicky, výpovedňou i chápaním seba v kolobehu života sú prenikavé, ba až strhujúce návraty do osudov nedávnych bojovníkov i vojakov, teda tých, ktorých Sovietsky zväz i rozhodnutia mocných po ňom a nie tak dávno, vyslali jednotlivca do nebezpečnej situácie overiť si hodnotu svojho bytia a svojich činov. Modelové situácie ochrany vlastného života a zápas o prežitie nenesú v sebe ani závan hrdinskosti, skôr osamelosť, živočíšnosť a potrebu „mať to všetko za sebou.“ Pretože je to tá nečakaná sila osobného presvedčenia o dočasnosti svojej misie „kdesi“ za „kohosi“, osobná a ľudská túžba obyčajného človeka po tom, že to raz bude také „normálne“, ako si to pamätá, mení tieto texty – odvodené isto aj z osobnej autorovej skúsenosti – na silné poznávacie čítanie. Naturalistickosť opisu – návod na žitie, prežitie, prerastá do výzvy ukončiť dočasnosť veľkých poslanií, keď prinášajú iba smrť a trvať na maličkostiach rešpektujúcich sny jedinca. Detailná, až kinematografická opisnosť, voľnosť výpovede, jej nenáhlivosť a presnosť, sústredenie sa na ex-

ponované existenciálne epizódy, zahmlievajú krutosť, ktorú rituály society menia na očakávanú normu, sa zvyrazňuje rozšírením naračého prúdu a jazykom poviedky o vsadený časový alebo priestorový kompozičný klúč, čím sa poviedka otvára vyššiemu prozaickému žánru novele, ale predovšetkým sa zvyrazňuje jej dramatické napätie (*Oleg Jermakov: Šťastný návrat, Ilja Stogoff: Jakuts*). Mystikou dávneho času (*Boris Akunin: Cizinecký hřbitov*) či mystikou vraždiacej erotiky (*Vladimir Sorokin: Hirošima*), alebo z mystiky, ktorú odráža rozčesnutosť mužskej predstavy, želanie a vlastného ne-bytia (*Aleksandr Churgin: Noční kovboj*) sú inšpirované poviedky filozofujúceho ponoru do intimného priestoru, ktorý si žiada odpoveď na také banálne otázky: kto som?, kto ma potrebuje?, čo hľadám?, lebo nejasností, napätia, odcudzenia, hovorenia iným kódom ostáva vo všetkom, čím jednotlivec prechádza viac, ako dokáže spontánne riešiť (*Jurij Bujda: Veselá Gertruda, Irina Děněžkinová: Vasja, Andrej Gelasimov: Křehký věk, Michail Šiškin: Hodina kaligrafie*).

Tri desiatky poviedok z *Antologie ruských povídek* znamenajú predovšetkým veľmi potrebné doplnenie čitateľského záberu do aktuálnej ruskej literatúry, do jej komorného žánru, ktorým sa spravidla vstupuje do „veľkej“ literatúry. *Antologie ruských povídek* nateraz predstavuje záblesk literárneho života veľkej literatúry, a predsa ide iba o jej tematické, estetické, poetologické torzo, no aj o neprehliadnuteľný poznávací a hodnotový záujem autorov tak vo svojej látkovej, tematickej i problémovej členitosti, ako aj v odlišnosti chápania žánru poviedky. Spoločne však vypovedajú o prítomnosti a tým potvrdzujú, ba aj rozširujú povedomie svojráznosti ruskej literatúry a kultúry, čím žičlivo udržiavajú kultúrny mýtus o jej jedinečnosti.

Viera Žemberová

LITERATURA A CENZURA: SLOŽITÉ VZTAHY MOCI A UMĚNÍ

Již bojovný název svazku *Literatura a cenzura. Kdo se bojí pravdy literatury? (Literatura in cenzura. Kdo se bojí resnice literature? Literature and Censorship. Who Is Afraid of the*

Truth of Literature? Uredil/Edited by Marijan Dovič. Primerjalna književnost, 31. posebna številka/special issue, Ljubljana 2008. 318 s. ISSN 0351-1189.), který redigoval dlouho-